

Varsányi György
A vabi szabiról
– *Leonard Koren kapcsán*

Noha meglehetősen hosszú idő óta foglalkozom a vabi szabiról¹ tanulmányozásával, gyakran felmerül bennem a kétely, hogy vajon sikerült-e belelátnom a japán szépségfelfogás igazi mélységeibe? Sikerülhet-e ez egyáltalán bárkinek, aki nem abban a kultúrában született, nevelkedett? Ha egy japánt kérdezzük, a válasza udvarias, egyértelmű nem. Ám, ahogyan a japánok sértőnek találják, ha valaki túlzott magabiztossággal közeledik kultúrájuk felé, én pedig azt nem szerettem volna elfogadni, hogy miért is lenne az ember ab ovo kizárva abból, hogy megismerjen egy filozófiát, illetve esztétikai rendszert, még ha oly távoli is, mint a japán. Lehet-e akkora szakadék két kultúra között, amit képtelenség áthidalni? A tradicionális japán vizualitás kétség kívül meglehetősen megosztó, vannak akiket egyáltalán nem érint meg, mások számára viszont valami megfoghatatlan vonzerővel bír. Annak, hogy megértjük, nem kis részben az az akadálya, hogy a japánok nem szokták felhívni az ember figyelmét, ha hibát vét például a társadalmi viselkedés szövevényében, vagy valamit végzetesen félreért akár a szépségfelfogásukkal kapcsolatban. Így hát az embernek folyamatosan az az érzése, hogy sosem tudja, hogy mikor, mivel téved tilosba, vagy csinál valami elfogadhatatlan dolgot a legnagyobb jóhiszeműséggel.

Ezért is lehet az, hogy bár a Nyugat nagy lelkesedéssel nyúlt a vabi szabiról, amikor az eljutott hozzá, de azonnal saját kultúráját akarta ráhúzni, így az eredmény meglehetősen felemásra sikerült.

A vabi szabiról megjelenése nyugaton

Két tényező játszott jelentős szerepet a kezdeteknél: az időpont, amelyben a vabi szabiról

jelent Nyugaton (ez a 90-es évek vége), valamint Leonard Koren², az az ember, aki a vabi szabiról első és mindmáig legnagyobb hatású interpretátora Nyugaton.

Koren 1994-ben írta meg úttörő jelentőségű könyvét a „Wabi-sabi for Artists, Designers, Poets & Philosophers” címmel, amelyben úgy határozza meg a tradicionális japán szépségfelfogást, mint amelyet a dolgok, a tárgyak tökéletlensége, időbe vetettség, befejezetlensége

jellemez. Ezzel megvetette az alapjait a nyugati vabi szabiról felfogásnak, amelyet később a témával foglalkozó írók, művészek megkérdőjelezhetetlen alapvetésnek tekintették és ezen a nyomvonalon haladtak tovább.

Ezen írás semmiképpen nem szeretné a koreni életművet és jelentőségét megkérdője-

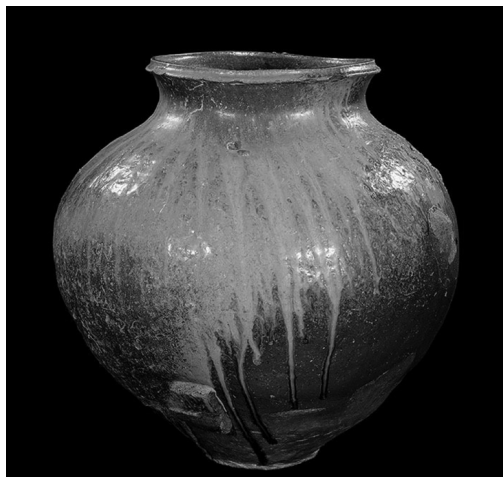
1 A vabi szabiról már jelent meg két tanulmány a Zen Tükör korábbi számaiban, (2019. 16. szám/tél, 10.-ik oldal és 2020. 18. szám/tavaszi, 35.-ik oldal.), ezért az abban foglaltakra itt már nem térünk ki.

2 Koren nem tévesztendő össze a hasonló nevű Leonard Cohen-nel, a kanadai születésű költő-zeneszerzővel.

lezni, sokkal inkább igyekeznék megvizsgálni az általa felvázolt vabi szabi felfogás érvényességét, és egyáltalán a nyugati értelmezés helytállóságát.

Leonard Koren, korának tökéles lenyomata

Koren nem az a figura, akit egy kézlegyintéssel el lehet intézni. Pályája a '70-es évek elején indult. Meglehetősen színes, extrovertált személyiség volt, eredetileg építész, ám végzettsége

ellenére mindössze egy tea-szertartás kunyhót épített, azt is javarészt sajátkezűleg. A nagy kőépületekkel szemben ellenszenvvel viseltetett, mondván, hogy állandóságuk, monumentalitásuk szembemegy a vabi szabi szellemiségével – amiről egyébként akkor még csak töredékes ismeretei lehettek. Fő tevékenysége a „WET” (Magazine of Gourmet Bathing) című folyóirat szerkesztése, éveken át tartó megjelentetése volt, a benne szereplő fotókat is javarészt maga készítette. Ez egy igazi, a beat nemzedék számára készült posztmodern művészeti folyóirat volt, címét meghazudtoló, sokrétű tartalommal, designja az Andy Warhol féle vizualitás jegyében fogant, címlapon esetenként hírességekkel. Egyike volt azon időszak legjelentősebb izlés- és véleményformáló orgánumainak.

A nyolcvanas évek végére azonban a magazin megszűnt és Koren Japánba ment, hogy megismerkedjen a japán kultúrával, amely egy ideje már foglalkoztatta. Széles érdeklődésű, érzé-

keny szemű művészként hamar ráhangolódott a vabi szabira, felismerte jelentőségét, de létezett egy vonal, amelyet tudatosan vagy sem, sohasem lépett át. Mindvégig megtartotta nyugati intellektuális-művészi attitűdjét, és ennek szűrésején keresztül vélte megismerni a japán szépségfelfogást. Ez a kívülállás azonban láthatóan megakadályozta abban, hogy teljes mértékben azonosulni tudjon azzal, ahogy maguk a japánok érzik, átélnek a vabi szabit.

Aki valóban meg szeretné ismerni, az nem közeledhet hozzá egy kívülálló attitűdjével, hanem egy minden prekonceptiót nélkülöző nézőpontot kell felvennie és nyitottá kell válnia szemlélődése tárgyával kapcsolatban. De még ez sem garancia semmire a japán gondolkodással kapcsolatban, mert nem pusztán arról van szó, hogy ők némileg másképp látják a dolgokat, hanem gyakran kitalálni sem lehet, hogy hogyan és miért úgy. Sőt, gyakran már eleve másképp tapasztalják azokat, ami egy még felfejthetlenebb szint.³ Feltehetően ez a kívülállás alapállás az oka, hogy a nyugati interpretációk szembeszökő hiányosságokat mutatnak, mikor le akarják írni a japán szépségfelfogást.

Koren tehát azt írja, hogy a vabi szabit a dolgok, a tárgyak tökéletlensége, időbe vetettsége, befejezetlensége jellemzi.

Nézzük akkor az első állítását, miszerint a vabi szabi tárgyak, vagy a vabi szabi által létrehozott jelenségek tökéletlenek lennének. Ez az állítás csak félig-meddig tűnik igaznak.

³ A témáról nagyszerű könyvet írt Ruth Benedict és Mori Szadahiko „Krizantém és kard” címmel. (Nyitott Könyvműhely, 2006.)

Vegyünk például egy teaszertartás-csészét; európai szemmel egyáltalán nem tűnik tökéletesnek. Szabálytalan az alakja, a máz színei fakók, esetlegesek, gyakran a használat nyomai is látszanak rajta. A kérdés persze itt az, hogy mit tekintünk tökéletesnek, mondjuk egy tárgy esetében? Ahogyan az kiderül, Koren megállapítása elsősorban formai tökéletességre vonatkozik, mondván, hogy például a természetben is ritkán találkozunk (formailag) szabályos tárgyakkal. Ez persze vitatható állítás, de most ezt tegyük félre. Azonban hogy férhet ez össze azzal, hogy a japánok köztudottan minden területen messzemenőleg törekszenek a tökéletességre? Hogyan lehet akkor, hogy pont a teaszertartás legfontosabb szimbóluma esetében adnák fel ezt a fajta igényességet, különösen úgy, hogy maga szertartás is egy művészien megkomponált folyamat? Nem arról van-e inkább szó, hogy ezek a tárgyak valójában nagyon is kifinomultak, tökéletesek, csak nem abban az értelemben, ahogyan azt a nyugati ízlés megszokta és elvárna? Nem attól vabi szabis valami, hogy formailag tökéletes, vagy tökéletlen, „szép” vagy sem, ahogyan az előző oldalon látható két tárgy jól példázza ezt. A kerámiaváza amorf, tökéletlen, a bambusz kosár pedig precízen kidolgozott, szabályos, noha kézművestermék, mégis mindkettő hordozza a vabi szabit. Ha a teaszertartást kellékeit tekintjük, a kerámia csészék, az öntöttvas teáskanna, maga a tűzra-

kóhely hangsúlyozottan rusztikusak, magukon viselik az idő nyomát, ellenben a szertartásban használt bambusz eszközök hangsúlyozottan újak, csakúgy, mint a tárgyak szárazra törlésére szolgáló fehér kendő, amely mindig keményített, kifogástalanra vasalt.

Koren másik két alapvető megállapítására ugyanez vonatkozik: helyállóak ugyan, de az ellenkezőjük mellett éppúgy lehet érveket felhozni.

Éppen ebben áll a vabi szabis misztériuma, minél több megnyilvánulását tekintjük, annál nehezebben lehet beszorítani egy rendszerbe, ám mégis érezhető, hogy az egyes területei egy egyedülállóan koherens egészzé állnak össze.

A legfontosabb félreértés, amit a Nyugat elkövetett és folyamatosan figyelmen kívül hagy, az a japán szépség szemlélet alapvetően aszketikus mivolta. A róla szóló leírásokban persze megjelenik, hogy mennyire visszafogott, egyszerű, szerény, alázatos, de ennél többről van szó. Az kevésbé vitatható, hogy a vabi szabis mélyen a zen buddhizmusban gyökerezik. A zen elsősorban kolostori, szigorúan szabályzott vallás volt (amennyiben elfogadjuk, hogy valóban vallásként definiálható), amely kisugárzott az egész társadalomra és az természetes életérzésként itatta át annak szövetét. Az egyszerűség, a visszafogottság, a tisztelet mások iránt mélyen beleivódott a kultúrába, erénynek számított, míg például a középkori Nyugaton (a szerzeteseken kívül) inkább csak a szegénység szülte kényszer volt. Alapvetően fontos figyelembe venni ezt a vonatkozást, ellenkező esetben – akaratlanul is –, visszájára fordul a dolog.

A vabi szabi és haszonelvűség

A másik fontos mozzanat, hogy a nyugati szemlélet általában használni vagy inkább felhasználni akarja a vabi szabit, mégpedig haszonelvű módon. A japánok nem. Az ő esetükben a pórusaikba ívódott, nem kell külön erőfeszítéseket tenniük ahhoz, hogy áthassa gondolkodásukat, cselekedeteiket, érzéseiket, esztétikájukat. A Nyugat gyakran úgy használja a keletről származó tanításokat mint egy köpönyeget, amin bármikor tud fordítani egyet, vagy végleg sutba dobja, ha egy másik ígéretes életmód, filozófia vagy irányzat jelenik meg a horizonton. Ha meggondoljuk, hogy hány irányzat, filozófia került el Nyugatra és hány merült többé-kevésbé feledésbe, hogy hány guru gyűjtött össze magának több tízezres, vagy még nagyobb követőtábor az elmúlt száz évben és mi maradt belőlük...

dik használni, esetleg nemzedékeken keresztül, ugyanazzal a megbecsüléssel és tisztelettel, ahogyan azt a fazekas annak idején készítette. Nagyon jól tudják, hogy a hagyomány, amihez kapcsolódnak, egészen Szen no Ríkjúig, a teaszertartás megalapítójáig, a forrásig vezet vissza (már pusztán ez is megkérdőjelezhetetlen ok a tiszteletre), vagy a szamurájokig, akik két dolgot tartottak igazán nagy becsben: a kardjukat és a csészéjüket; ezektől nem váltak meg.

Rusztikusság és letisztultság

Szót kellene ejteni még arról, hogy a tradicionális vabi szabi napjainkban némi változáson megy át. A rusztikusság, amely eddig szinte egyedülállóan jellemezte a japán szépségfelfogást, szinte észrevétlenül kiegészült egy másik fontos jellemzővel, ami a letisztultság, a minimalizmus.

Ugyanez játszódott le a vabi szabi esetében is. Ma már szinte csak lakberendezés, és az életvezetési tanácsadás területén lelhető fel.

A vabi szabi másik ősellensége – ahogy már szó esett róla – a haszonelvűség. Természetesen nem arra gondolok, hogy ne lehetne értékesíteni a vabi szabi tárgyakat, csak annak is olyan szellemben kellene történnie, ahogy e tárgyak a tradicionális időkben készültek.

A tradicionális Japánban úgy tartották, hogy egy teaszertartás-csésze nem akkor van készen, amikor kikerül a kemencéből, ez csak a történetének egyik állomása, utána azt elke-

Kétségkívül ez utóbbi javarészt az elmúlt pár évtizedben vált hangsúlyossá. Fontos elem, hogy ennek a letisztultságnak a használata összhangban kell, hogy legyen a tökéletességre való törekvéssel. A japánok nagyon is tudatában vannak ennek.

A vabi szabi tehát, figyelembe véve a fentiakat, mégis csak egy ígéretes lehetőség maradt a Nyugat, a nyugati ember számára, ha nem is mint irányzat vagy mozgalom, hanem mint egy egyéni út és az útkeresés eszköze, amelynek azonban az eszközeit javarészt ezután kell megtalálnia.

